

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ

В И С Н О В О К

До протоколу № 109
від 02 листопада 2022 року

до проекту Закону України
про внесення змін до деяких законів України
щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора
або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій
та науково-технічній діяльності
(реєстр. № 7633 від 04.08.2022)

Комітет з питань освіти, науки та інновацій за дорученням Голови Верховної Ради України розглянув на своєму засіданні 02 листопада 2022 року (протокол № 109) проект Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій та науково-технічній діяльності (реєстр. № 7633 від 04.08.2022), поданий народним депутатом України Совсун І.Р. та іншими народними депутатами України, та зазначає таке.

Згідно з пояснювальною запискою метою законопроекту є «розроблення механізмів захисту освітньої та наукової сфер в Україні від пропаганди та поширення шовіністичної загарбницької геополітичної доктрини «русского міра» через наукові дослідження, академічні тексти і джерела інформації у цих сферах. Для цього у проекті пропонується внести зміни до відповідних законодавчих актів, якими таке використання буде обмежено».

Для досягнення цієї мети ініціаторами законопроекту пропонується внести зміни до Закону України «Про освіту», якими:

- закріпити загальний принцип захисту освітньо-інформаційного простору України від впливу російського імперіалізму і «русского міра»;
- зазначити, що складові освітньої програми не можуть містити посилання на джерела інформації, створені на території, державною мовою, громадян(к)ами та юридичними особами держави-агресора чи держави-окупанта. При цьому пропонується передбачити винятки для цих положень, а саме для:

- освітніх програм з навчанням мовою національної меншини;
- використання для ілюстрування, пояснення та критичного аналізу явищ, що відбуваються в державі-агресорці чи окупантці;
- освітніх програм, зміст яких охоплює вивчення держави-агресорки чи окупантки за умови критичного аналізу цих джерел.

Аналогічні положення пропонується закріпити і у Законі України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, зазначивши тут також як виняток дисципліни, створені для вивчення мови корінного народу, національної меншини, та закріпивши положення про те, що держава сприяє виданню та поширенню джерел інформації у сфері наукової та науково-технічної діяльності державною мовою.

Проектом Закону пропонується встановити перехідний період 5 років для перегляду і зміни відповідних освітніх програм тощо.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України висловило низку зауважень до законопроекту.

Зокрема, ГНЕУ звертає увагу, що положення проекту не відповідають принципу правової визначеності.

Механізми правозастосування норм проекту будуть ускладнені за відсутності чіткого визначення низки понять: “російський імперіалізм”, “загарбницька геополітична доктрина “русского міра”, “критичний аналіз явищ”. На думку ГНЕУ, все це зумовить суб’єктивний підхід у їх практичному використанні.

Законопроектом пропонується доповнити новою ч. 2 ст. 3¹ Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, в якій визначити, що науково-освітні програми та наукові дослідження не можуть містити посилання на джерела інформації, створені:

- на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом;
- державною мовою держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом;
- фізичною особою, яка є громадянином (підданим) держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом;
- юридичною особою, зареєстрованою на території держави-агресора або держави-окупанта, або кінцевим бенефіціарним власником (контролером) якої є резидент держави-агресора або держави-окупанта.

У зазначених змінах до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” ГНЕУ пропонує розмежувати сферу наукових досліджень за галуззю знань у контексті їх поділу на фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Це потребує належної додаткової регламентації з метою уникнення правових колізій. Головне управління звертає увагу, що згідно з частиною 3 статті 2 цього Закону науково-технічна інформація є “суспільним надбанням, необхідною умовою продуктивної інтелектуальної діяльності, зокрема наукової і технічної творчості”.

Міністерство освіти і науки України, підтримуючи проект Закону реєстр. № 7633 ідеологічно, вважає, що “пропонована редакція містить недосконалі формулювання та дефініції, які у разі прийняття цього законопроекту призведуть до виникнення правових колізій та правової невизначеності”. МОН України вважає, що законопроект потребує проведення консультацій з представниками закладів

вищої освіти і наукових установ, національних академій наук та науковою громадськістю і суттєвого доопрацювання за результатами таких консультацій.

Щодо внесення змін до статті 3¹ Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, якими запроваджується низка суттєвих обмежень.

Так, встановлені абзацом другим частини другої статті 3¹ обмеження виключають можливість використання для проведення наукових досліджень та належного оформлення їх результатів джерел інформації, створених на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом.

Наявне формулювання охоплює всі історичні періоди розвитку такої держави. Для прикладу, за таким принципом під заборону буде використання дослідниками творчості Т. Шевченка посилань на перше видання його “Кобзаря”, яке було видане у 1840 році у столиці Російської імперії Санкт-Петербурзі та включає поезії, написані Т. Шевченком під час його перебування в столиці імперії, тобто на території нинішньої РФ, яка була визнана Верховною Радою України державою-агресором (постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 р. № 129-VIII).

МОН вважає, що запропоноване обмеження унеможливить використання посилань на наукові праці, створені в різні періоди представниками різних напрямів наукових досліджень, у тому числі це стосуватиметься і виданих за останні десятиліття на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, книг та наукових журналів, зокрема тих, які індексувалися або індексуються бібліографічними, реферативними базами даних Scopus та/або Web of Science.

Так само обмеження, встановлене абзацом третім частини другої статті 3¹, унеможлиблює використання посилань на джерела інформації, створені державною мовою держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом.

При цьому, слід розуміти, що буде обмежено використання для потреб наукових досліджень дуже великої кількості наукових праць, художніх творів, написаних російською мовою і виданих в різні історичні періоди.

Обмеження, встановлені абзацом четвертим частини другої статті 3¹, абзацом п'ятим частини другої статті 3¹, унеможливлять використання посилань на джерела інформації, створені фізичними особами, які є громадянами (підданими) держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, та використання посилань на наукові праці, видані закладами вищої освіти та науковими установами держави-агресора.

Такий крок не обґрунтовує обмеження використання усіх наукових видань, зокрема, досліджень в галузях природничих, технічних наук, медицини тощо.

Таким чином обмеження, передбачені частиною другою, якою пропонується доповнити статтю 3¹ Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, матимуть негативний вплив та встановлюватимуть додаткові перешкоди для проведення досліджень в Україні.

Окрім того формулювання, наведені в абзацах другому-п'ятому частини другої статті 3¹, охоплюють увесь просторовий і часовий виміри держави, визнаної державою-агресором або державою-окупантом.

МОН вважає, що обмежуватиметься використання українськими вченими важливих здобутків наукової діяльності вчених з інших країн, а винятки, наведені в частині третій, якою пропонується доповнити статтю 3¹, визначають досить вузьке коло досліджень, на які не поширюватимуться обмеження.

Міністерство освіти і науки України зазначає, що доцільно розглянути можливість вільного використання джерел інформації в цілій низці галузей науки як таких, що не містять пропагандистських ризиків або є важливими для вивчення потенціалу держави-агресора або держави-окупанта (військова справа, ядерна техніка тощо).

Також МОН звертає увагу, що абзаци другий та четвертий частини другої та абзаци другий і третій частини третьої пропонованої редакції статті 3¹ не узгоджуються з назвою статті (“Мова наукової та науково-технічної діяльності”), оскільки предмет їхнього регулювання інший, ніж той, що визначений назвою статті.

Національна академія наук України надала висновки, підготовлені експертами Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України та Інституту історії України НАН України.

НАН України, в цілому підтримуючи ідею створення механізмів запобігання пропагування ворожої ідеології, нарощення можливостей “української освітньої та наукової спільноти покинути сфери впливу росії”, вважає, що його зміст має дискусійні положення, які потребують додаткового осмислення фаховим середовищем та доопрацювання.

НАН України вважає, що існує ризик неконституційності запропонованого законопроекту, оскільки передбачені ним обмеження можуть бути визнані неспівмірними та такими, що порушують принцип пропорційності та низку принципів наукових досліджень, а саме об’єктивності, неупередженості, всебічності, повноти та ін. З огляду на це, дискусійним також видається можливість досягнення результату законопроекту - забезпечення належної якості наукових публікацій та освітніх програм в Україні. НАН України звертає увагу на невідповідність положень законопроекту нормам Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, яким визначено цілі державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Без відповіді у законопроекті залишаються такі аспекти як: можливість посилання на джерела інформації, видані до 2014 року, у ХХ, ХІХ ст. та ін. історичних періодах, створені державною мовою або громадянами, але не на території держави-агресора; посилання на дослідження універсального характеру, які не містять політичного чи ідеологічного контексту та ін., що порушує принцип правової визначеності - складової принципу верховенства права.

НАН України пропонує доопрацювати у проекті винятки, щоб мінімізувати його найбільш очевидні ризики й надмірності.

Також Академія вважає, що законопроект № 7633 створює всі умови для формування псевдонауки - сукупності фактів та ідей, які імітують наукові форми й методи репрезентації знання та фальсифікують результати дослідження, та суперечить науковій, освітній, культурній та інформаційній політиці Європейського союзу. А його запровадження створить величезні невинуватені й

алогічні перешкоди відкритій циркуляції інформації, котрі можуть завдати чималої шкоди іміджу України як кандидата на вступ до ЄС.

Національна академія педагогічних наук України не має зауважень до законопроекту. Про відсутність пропозицій до законопроекту повідомляє Уповноважений із захисту державної мови.

Підкомітет з питань з питань науки та інновацій 01.11.2022 р. розглянув проект Закону реєстр. № 7633. На засіданні підкомітету обговорені зауваження народних депутатів України – членів підкомітету, Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України. Зауваження стосувались:

обмежень використання для потреб наукових досліджень дуже великої кількості наукових праць, художніх творів, написаних російською мовою і виданих в різні історичні періоди,

відповідних посилань на авторів з росії, зокрема посилань українських науковців на власні праці, видані до 2014 року російською мовою,

поширення використання джерел інформації юридичних осіб, кінцевими бенефіціарами яких є фізичні або юридичні особи держави агресора.

Головою підкомітету пропонувалось відправити законопроект реєстр. № 7633 суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання. За результатами голосування народними депутатами України – членами підкомітету було прийнято рішення щодо законопроекту реєстр. № 7633 рекомендувати Комітету за наслідками його розгляду в першому читанні прийняти за основу (4 голоси – за основу, 3 - на доопрацювання).

За результатами обговорення проекту Закону реєстр. № 7633 Комітет дійшов висновку, що законопроект може бути доопрацьований до другого читання відповідно до частини першої статті 116 Регламенту Верховної Ради України, згідно з якою головний комітет, як виняток, може прийняти рішення про врахування внесених пропозицій і поправок щодо виправлень, уточнень, усунення помилок та/або суперечностей у тексті законопроекту, інших структурних частин законопроекту та/або інших законодавчих актів, що не були предметом розгляду в першому читанні, якщо про необхідність їх внесення було зазначено у висновках цього головного комітету та/або експертного підрозділу Апарату Верховної Ради України і оголошено головуючим на пленарному засіданні під час розгляду такого законопроекту у першому читанні, та з урахуванням наступних пропозицій Комітету:

1) у підпункті 2 пункту першого розділу I:

абзац шостий викласти у такій редакції: “юридичною особою, зареєстрованою на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом”;

доповнити новим абзацом сьомим у такій редакції:

“6. Дія абзацу другого та третього частини п'ятої цієї статті не поширюється на джерела інформації, створені до набрання чинності частиною п'ятою цієї статті фізичною особою, яка є громадянином України”;

у зв'язку з цим абзаци сьомий - десятий вважати абзацами восьмим - одинадцятим;

2) у підпункті 1 пункту другого розділу I:

абзац шостий викласти у такій редакції: “юридичною особою, зареєстрованою на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом”;

доповнити новим абзацом сьомим у такій редакції:

“3. Дія абзацу другого та третього частини другої цієї статті не поширюється на джерела інформації, створені до набрання чинності частиною другою цієї статті фізичною особою, яка є громадянином України”;

- у зв'язку з цим абзаци сьомий - одинадцятий вважати абзацами восьмим – дванадцятим;

- доповнити новим абзацом тринадцятим у такій редакції:

“Наукові фахові видання не можуть публікуватись державною мовою держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом”.

Обговоривши інформацію автора законопроекту народного депутата України І. Совсун, голови підкомітету з питань науки та інновацій В. Колуха, Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України з цього питання, **Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій ухвалив:**

1. Рекомендувати Верховній Раді України:

1.1. проект Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій та науково-технічній діяльності (реєстр. № 7633 від 04.08.2022), поданий народним депутатом України Совсун І.Р. та іншими народними депутатами України, за результатами його розгляду в першому читанні прийняти за основу з урахуванням пропозицій Комітету з питань освіти, науки та інновацій;

1.2. доручити Комітету з питань освіти, науки та інновацій доопрацювати зазначений законопроект з урахуванням поправок і пропозицій суб'єктів законодавчої ініціативи, а також з урахуванням пропозицій, висловлених у висновку Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій від 2 листопада 2022 року відповідно до частини першої статті 116 Регламенту Верховної Ради України, які не були предметом розгляду в першому читанні, та внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні.

2. Співдоповідачем на пленарному засіданні Верховної Ради України з цього питання визначити Голову Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій Сергія Бабака.

Голова Комітету

Сергій БАБАК